

Облакова О. С.,

здобувач кафедри міжнародного права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ДІЙСНОСТІ АРБІТРАЖНОЇ УГОДИ ПРО ПЕРЕДАЧУ СПОРІВ ДО МІЖНАРОДНОГО СПОРТИВНОГО АРБІТРАЖНОГО СУДУ

Анотація. У статті досліджуються питання дійсності арбітражної угоди про передачу спорів до Міжнародного спортивного арбітражного суду, які пов'язані із визнанням і виконанням іноземними судами рішень зазначеної арбітражної інституції. Обґрунтовуються підстави юрисдикції спортивного арбітражу, підтверджується остаточність його рішень. Визначається сфера дії арбітражної угоди та відповідність положенням міжнародного права та німецького законодавства механізму інкорпорації арбітражного застереження до спортивного контракту. Йдеться про вплив судової практики на подальше формування і розвиток правових засад організації міжнародного спортивного арбітражу.

Ключові слова: Спортивний арбітражний суд, Верховний федеральний суд Швейцарії, Верховний федеральний суд Німеччини, арбітражне застереження, спортивний контракт, спортивний спір, юрисдикція, недійсність арбітражної угоди, апеляція на рішення Міжнародного спортивного арбітражу.

Актуальність теми. Міжнародний спортивний арбітражний суд (англ. Court of Arbitration for Sport, надалі – CAS) як ефективний механізм вирішення спорів між учасниками спортивного руху ґрунтовно увійшов до практики суб'єктів міжнародної спортивної діяльності та став вищою судовою інстанцією у цій сфері. Але практика міжнародного спортивного арбітражу залишається відомою лише вузькому колу фахівців. Попри те, що невпинно зростає значення спортивного юрисдикційного органу, компетенція якого за певних умов може поширюватися на спори, що стосуються будь-яких питань у сфері спорту, поки національне законодавство України не містить окремого закону про міжнародний спортивний арбітраж. Питання, пов'язані з діяльністю Спортивного арбітражного суду, непрямо регулюються Законом України «Про міжнародний комерційний арбітраж» (1994 р.) [1], Законом України «Про третейські суди» (2004 р.) [2], Законом України «Про міжнародне приватне право» (2005 р.) [3] тощо. З огляду на те, що ефективність захисту прав учасників спортивних відносин прямо залежить від чіткості та визначеності законодавчого регулювання способів такого захисту, від однаковості у судовій практиці та відповідності підходів українських судів тим позиціям, що були напрацьовані судами інших держав та широко визнаються у світі, актуальним та необхідним стає звернення до практики вирішення спортивних спорів іноземними державними судами, а також дослідження арбітражної угоди, яка є підставою виключення юрисдикції державного суду та визначення компетенції CAS.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що тема Міжнародного спортивного арбітражного суду є порівняно новою. Загалом цій темі присвячували свої роботи А.М. Бріліантова, «Спортивний арбітраж як спосіб розгляду спорів у галузі про-

фесійного спорту (порівняльно-правовий аспект)» (2004 р.) [4], В.В. Кузін, «Енциклопедія олімпійського арбітражу» (2005 р.), М.Є. Кутьопов «Міжнародний спортивний арбітраж» (2002 р.) [6], В.М. Нестреляєва, «Процес розгляду спорів у Міжнародному спортивному арбітражному суді в Лозанні» (2015 р.) [7], Д. Мавроматі, «Практика Верховного федерального суду Швейцарії з розгляду апеляцій на рішення Спортивного арбітражного суду» (2014 р.) [8], Ф. Гонсалес де Коссіо, «Моральна шкода та спортивний арбітраж» (2016 р.) [9], М. Бернасконі «Арбітражний розгляд спорів у сучасному спортивному світі» (2014 р.) [10] тощо. Важливе місце серед досліджень зазначеної теми займає монографія А.Ю. Бордюгової «Міжнародний спортивний арбітраж: засади та особливості діяльності» (2016 р.) [11].

Окремо арбітражній угоді як підставі компетенції Спортивного арбітражного суду приділялось недостатньо уваги як у зарубіжній, так і у вітчизняній літературі.

Виклад основного матеріалу. Як автономне явище, що забезпечує достатні гарантії сторонам спортивних правовідносин, щоб не звертатись до державного суду, міжнародний спортивний арбітраж є оригінальною системою, вільною від державних процесуальних вимог, важливим елементом якої є арбітражна угода. Ця порівняно самодостатня система та її елементи врегульовуються переважно міжнародними актами ненормативного характеру, розробленими Міжнародним олімпійським комітетом та іншими міжнародними спортивними організаціями.

До них належать, насамперед, Олімпійська хартія МОК [12], стаття 61 якої встановлює виключну компетенцію CAS стосовно спорів, пов'язаних із Олімпійськими іграми; Всесвітній антидопінговий кодекс [13], стаття 13 якого містить арбітражне застереження щодо юрисдикції CAS як останньої інстанції у справах щодо допінгу; Кодекс спортивного арбітражу [14] та Керівництво з арбітражу [15], яке включає декілька типових арбітражних застережень, що можуть бути враховані у спортивних контрактах або регламентних документах будь-якої спортивної організації.

Так, серед примірних арбітражних застережень, що містяться у Керівництві з арбітражу, є положення для включення в статут або регламент спортивної федерації, яке викладено таким чином: «Будь-який спір, що витікає із застосування норм цього статуту або регламенту <...> федерації, який не може бути врегульований мирним шляхом, повинен бути вирішений в останній інстанції трибуналом, сформованим відповідно до Статуту та Регламенту CAS, окрім судів загальної юрисдикції. Сторони зобов'язуються дотримуватися вказаних Статуту та Регламенту і добровільно виконувати ухвалені таким трибуналом рішення й не ухилятися від його виконання» [11, с. 74].

Впродовж останніх десятиліть юрисдикцію CAS визнали всі міжнародні олімпійські федерації та більшість національних олімпійських комітетів шляхом включення до своїх стату-

тів відповідного арбітражного застереження. Кожен контракт між федерацією та спортсменом, як правило, передбачає відсилку до статуту федерації та / або її правилам, що означає інкорпорацію арбітражного застереження до тексту контракту. Підписуючи контракт, спортсмен автоматично погоджується на вирішення можливих спорів CAS [16].

У процесі вирішення юрисдикції CAS спорів, які виникають із спортивних відносин, питання дійсності та імплементації арбітражної угоди стають центральним моментом.

Узагальнюючи два найбільш вдалих визначення поняття арбітражної угоди, наведеної у статті 7 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» [1] та статті 2 Нью-Йоркської конвенції про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень [17], таку угоду можна розуміти як погоджену волю сторін про передачу спору між ними до арбітражу, що укладена у письмовій формі, є обов'язковою для сторін та визначає компетентність арбітражу, виключаючи компетенцію державного суду.

Угода про арбітражний розгляд спорів, які можуть виникнути в майбутньому та яка є складовою договору (контракту) є арбітражним застереженням [18, с. 310].

Стосовно юридичної практики у спортивній сфері проблематика арбітражної угоди полягає у збереженні її дійсності та визначенні межі достатньої волі сторін передати спір до арбітражного суду. Так, вже неодноразово арбітражне застереження у спортивному контракті заперечувалось саме на підставі відсутності волі сторін про вилучення спору із компетенції державного суду.

Цікавими для нашого дослідження є позиції німецьких державних судів різних інстанцій у справі Клаудії Пехштайн, п'ятикратної олімпійської чемпіонки та німецької ковзанярки, яка, вичерпавши усі допустимі «спортивною юстицією» правові засоби захисту (апеляції до Спортивного арбітражного суду та до Верховного федерального суду Швейцарії – *О.О.*), звернулася до національних судів загальної юрисдикції із позовом про притягнення (як співвідповідачів на підставі статті 6 Конвенції Лугано 2007 р. [19] – *О.О.*) Міжнародного союзу ковзанярського спорту (англ. International Skating Union, надалі – ISU) та Федерації ковзанярського спорту Німеччини до цивільно-правової відповідальності за неправомірну дискваліфікацію та порушення її права на звернення до суду і справедливий публічний судовий розгляд, який закріплено у пункті 1 статті 6 Європейської конвенції з прав людини [20].

Справа є особливою через те, що під час її розгляду були продемонстровані вкрай протилежні підходи судової практики щодо вирішення питання про дійсність арбітражного застереження у спортивному контракті.

Для врегулювання цього спору суди першої та другої інстанцій німецької судової системи визнавали арбітражну угоду, укладену між спортсменкою та спортивними організаціями, незаконною, а рішення, прийняті CAS на її підставі такими, що суперечать публічному порядку [21, с. 28–29]. Так, Мюнхенський апеляційний суд у своєму рішенні № U 1110/14 від 15 січня 2015 р. [22] постановив, що арбітражна угода між спортсменкою та ISU порушувала положення статті 19 німецького закону проти обмеження конкуренції [23]. На погляд апеляційного суду, ISU, здійснюючи економічну діяльність на відповідному ринку (бізнес у сфері ковзанярського спорту – *О.О.*) та монопольно володіючи правом організації міжнародних чемпіонатів із зазначеного виду спорту, зловживав своїм монополюючим становищем, незаконно вводячи обов'язок підписання арбітражної угоди усіма спортсменами [21, с. 29]. Загалом суди

нижчих інстанцій підтримували посилання сторони на те, що арбітражне застереження було підписано внаслідок примусу.

Проте Верховний федеральний суд Німеччини (надалі – Верховний суд) у своєму рішенні № KZR 6/15 від 07 липня 2016 р. [24] підтвердив дійсність арбітражної угоди відповідно до положень німецького законодавства (стаття 1025 параграф 2 та стаття 1032 параграф 1 німецького процесуального кодексу [25] – *О.О.*) та визнав єдиним компетентним судом CAS.

Верховний суд зазначив, що коли спортивна федерація надає право участі у своїх змаганнях за умови укладання арбітражної угоди на користь CAS згідно зі Світовим антидопінговим кодексом [13], це не зловживання своїм домінуючим положенням, тому що обидві сторони, спортсмени та федерації, завжди мають спільний інтерес, вони разом поділяють ціль «спорт вільний від допінгу» та мають потребу в ефективному механізмі вирішення спорів, що забезпечує однакові стандарти та рівне ставлення до усіх спортсменів з усього світу у допінгових справах [24].

Дослідивши всі обставини справи, Верховний суд дійшов висновку, що спортсменка уклала арбітражну угоду добровільно. Тому що не можна визначити підписання арбітражного застереження як вимушену відмову від своїх конституційних прав чи як результат психічного або фізичного насильства, шахрайства, «нестатку декларування намірів». Той факт, що спортсменка не хотіла підписувати арбітражне застереження, не означає, що вона була змушена це зробити. До того ж із контексту договору випливало, що обидві сторони приймали на себе взаємні обов'язки [21, с. 34].

Верховний суд визнав рішення, видане Спортивним арбітражем, що знаходиться у Лозані, остаточним та вказав на можливість його виконання як у Швейцарії, так і в іноземній державі відповідно до положень Нью-Йоркської Конвенції про визнання та виконання арбітражних рішень 1958 р. [8], яка ратифікована 156-ма приймаючими у ній участь державами [21, с. 30].

Крім того, Верховний суд підкреслив широку сферу дії арбітражної угоди між спортсменкою та міжнародною спортивною організацією, яка відповідно до статті 26 Статуту Міжнародного союзу ковзанярського спорту [26] поширювалася на будь-які спори між ними. Це означає, що позови про відшкодування шкоди були підсудні і Спортивному арбітражному суду, а не тільки звичайному суду. Тим самим Верховний суд спростував висновок Мюнхенського апеляційного суду і в тій частині, де йдеться про те, що арбітражна угода, підписана сторонами, охоплює лише специфічні питання – спори, пов'язані з допінгом, та не поширюється на позови про відшкодування шкоди [21, с. 33].

Отже, у зазначеній справі посилання сторони на те, що арбітражне застереження у спортивному контракті було підписано внаслідок примусу, знаходило підтримку німецьких державних судів нижчих інстанцій. Однак Верховний суд відхилив такі твердження як недоведені і недостатні для того, щоб позбавити рішення Спортивного арбітражного суду, прийняте на основі арбітражної угоди, юридичної сили. У такий спосіб Верховний суд створив прецедент для подальшого правового обґрунтування юрисдикції спортивного арбітражу.

Ми вважаємо, що питання, вирішені Верховним федеральним судом Німеччини у зазначеній справі, мають важливе значення для подальшого формування і розвитку правових засад організації міжнародного спортивного арбітражу в цілому. Аналогічно «знаковими для долі CAS» [27, с. 778] були преце-

дентні рішення Верховного федерального суду Швейцарії від 15 березня 1993 р. у справі № 119 II 271 «E. Gundel проти Міжнародної федерації кінного спорту» [28], коли Федеральний суд визнав CAS повноправним арбітражним судом, та від 27 травня 2003 р. у справі № 129 III 445 «Данилова / Лазутіна проти Міжнародного олімпійського комітету» [29], коли було надано оцінку незалежності CAS.

Взагалі, у сучасній іноземній літературі та судовій практиці сформувалася презумпція дійсності арбітражної угоди, а вимоги дійсності договору, визначені цивільним законодавством, не застосовуються до арбітражної угоди з огляду на її змішану правову природу і принцип відокремленості арбітражної угоди [30, с. 98].

Однак поширення цієї презумпції на арбітражні угоди у спортивних контрактах та відповідність вимогам закону фактично «виключної юрисдикції» спортивних «судових» органів, яка встановлюється шляхом підписання «обов'язкової» для участі у спортивних змаганнях арбітражної угоди, залишається дискусійним питанням, яке потребує подальшого теоретичного дослідження.

Висновки. Аналіз теоретичних досліджень, нормативної бази та конкретної судової практики дозволяє зробити висновок, що арбітражна угода є правовою підставою і правовим джерелом набуття Міжнародним спортивним арбітражним судом своєї компетенції розглядати конкретний спортивний спір, умовою дійсності та юридичної сили арбітражного рішення, винесеного у цьому спорі.

Визнання арбітражної угоди недійсною унеможливає арбітражний розгляд, а винесення арбітражного рішення на основі недійсної арбітражної угоди є підставою для скасування цього рішення або для відмови у його визнанні і виконанні.

При цьому необхідно також наголосити, що сучасна судово-практика схиляється до визнання «виключної юрисдикції» спортивного арбітражу з розгляду спортивних спорів. А відсутність волі спортсмена на вилучення спору із компетенції державного суду, яке відбувається шляхом підписання арбітражного застереження, інкорпорованого до статуту спортивної організації, не є підставою визнання арбітражної угоди недійсною.

Література:

1. Алексеев С.В. Международное спортивное право [Текст] : учебник / Сергей Викторович Алексеев; под ред. П.В. Крашенинникова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2016. – 895с.
2. Бордюгова А.Ю. Міжнародний спортивний арбітраж : засади й особливості діяльності та словник найуживанішої лексики. / А.Ю. Бордюгова. – К. : АВІАЗ, 2015. – 160 с.
3. Бриллиантова А.М. Спортивный арбитраж как способ рассмотрения споров в сфере профессионального спорта (сравнительно-правовой аспект) / А.М. Бриллиантова // Теория и практика физической культуры. – Выпуск 6. – 2004 г.
4. Бриллиантова А.М. Энциклопедия олимпийского арбитража / [А.М. Бриллиантова, В.В. Кузин, М.Е. Кутёпов] – М., 2005. – 346 с.
5. Всесвітній антидопінговий кодекс, 2003 р. (чинна редакція 2015 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wada-ama.org/sites/default/files/resources/files/wada-2015-world-anti-doping-code.pdf>.
6. Європейська конвенція з прав людини від 03.09.1953 р. (чинна редакція 2010 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf.
7. Європейська конвенція про введення одноманітного закону про арбітраж [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_679.
8. Закон ФРН проти обмеження конкуренції від 26.08.1998 р. (чинна редакція 2016 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.gesetze-im-internet.de/gwb/BJNR252110998.html>.
9. Керівництво з арбітражу, 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tas-cas.org/en/arbitration/standart-clauses>.

10. Кодекс спортивного арбітражу, 1994 р. (чинна редакція 2013 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tas-cas.org/en/arbitration/code-procedural-rules.html>.
11. Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень від 10.06.1958 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 45.
12. Конвенція про юрисдикцію, визнання та приведення до виконання судових рішень у цивільних та комерційних справах від 30.10.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/world/agreements/downloadFile.do?fullText=yes&reatyTransId=13041>.
13. Кравченко К.И. Основания подсудности спортивных споров национальной инстанции (арбитража) / К.И. Кравченко // Молодой учёный. – 2015. – № 11.2 – С.16–19.
14. Кутёпов М.Е. Международный спортивный арбитраж / М.Е. Кутёпов. – М, 2002. – С. 21.
15. Мальський М.М. Арбітражна угода : теоретичні та практичні аспекти : [монографія] / М.М. Мальський. – Львів : Літопис, 2013. – 374с.
16. Міжнародне приватне право : підруч. / за ред. проф. В.П. Жушмана та доц. І.А. Шуміло. – Х. : Право, 2012. – 320 с.
17. Нестреляева В.М. Процесс рассмотрения споров в Международном спортивном арбитражном суде в Лозане / В.М. Нестреляева // Молодой ученый. – № 6. – 11 (91). – 2015. – С. 31–34.
18. Олімпійська хартія МОК, 1894 р. (чинна редакція 2015 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://stillmed.olympic.org/Documents/olympic_charter_en.pdf.
19. Прес-реліз Верховного федерального суду ФРН № 97/2016 щодо рішення № KZR 6/15 від 07.07.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&sid=f2a2659ccb3c144cc6c354efcc9926&nr=74892&linked=pm&Blank=1>.
20. Про міжнародне приватне право : Закон України № 2709-IV від 23.06.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1701-15>.
21. Про міжнародний комерційний арбітраж : Закон України № 4002-XII від 24.02.1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4002-12>.
22. Про третейські суди : Закон України № 1701-IV від 11.05.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1701-15>.
23. Рішення Верховного федерального суду Швейцарії № 129 III 445 27.05.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://relevancy.bger.ch/php/clir/http/index.php?lang=de&zoom=&type=show_document&highlight_docid=atf%3A%2F%2F%129-III-445%3Ade.
24. Рішення Мюнхенського апеляційного суду № U 1110/14 від 15.01.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.jurion.de/urteile/olg-muenchen/2015-01-15/u-1110_14-kart.
25. Статут Міжнародного союзу ковзанярського спорту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://static.isu.org/media/1017/constitutions-and-general-regulations-2016.pdf>.
26. Цивільно-процесуальний кодекс ФРН від 12.09.1950 (чинна редакція 2016 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dejure.org/gesetze/ZPO>.
27. Швейцария деловая. Федеральный суд Швейцарии спасает арбитражную оговорку [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <https://business-swiss.ch/2013/06/zwischen-fifa-uefa/>.
28. Bernasconi M. Arbitrating Disputes in Modern Sports World. 5th Conference & SAV/FSA Lausanne 2014/7 / Michele Bernasconi // Editions Weblaw. – Bern. – 2016. – 272 p.
29. Gonzalez de Cossio F. Moral damage and sports arbitration / Francisco Gonzalez de Cossio // CAS Bulletin. – 1. – 2016. – P. 7–14.
30. Massimo Coccia. The jurisprudence of the Swiss Federal Tribunal on challenges against CAS awards / Coccia Massimo // CAS Bulletin. – 2. – 2013. – P. 2–18.
31. Mavromati D. The Legality of the Arbitration Agreement in favour of CAS under German Civil and Competition Law / The Pechstein Ruling of the German Federal Tribunal (BGH) of 7 June 2016 / Despina Mavromati // CAS Bulletin. – 1. – 2016. – P. 27–61.
32. Recueil des sentences du TAS : 1986–1998. – Berne : Editions Staempfli SA, 1998. – 119 II 271.
33. Thomassen W. Arbitration and the European Convention on Human Rights / Wilhelmina Thomassen // CAS Bulletin. – 2. – 2015. – P. 31 – 39.

Облакова Е. С. Правовые вопросы действительности арбитражного соглашения о передаче споров в Международный спортивный арбитражный суд

Аннотация. В статье исследуются вопросы действительности арбитражного соглашения о передаче спора на разрешение Международного спортивного арбитражного суда, которые связаны с признанием и исполнением иностранными судами решений указанной арбитражной инстанции. Обосновываются основания юрисдикции спортивного арбитража, подтверждается окончательность его решений. Определяется сфера действия арбитражного соглашения и соответствие механизма инкорпорации арбитражной оговорки в спортивный контракт положениям международного права и немецкого законодательства. Отмечается влияние судебной практики на дальнейшее формирование и развитие правовых основ организации международного спортивного арбитража.

Ключевые слова: Спортивный арбитражный суд, Верховный федеральный суд Швейцарии, Верховный федеральный суд Германии, арбитражное соглашение, спортивный контракт, спортивный спор, юрисдикция, недействительность арбитражного соглашения, апелляция на решение Международного спортивного арбитража.

Oblakova O. The Legalistic Issues of Validity of the Arbitration Agreement in favour of Court of Arbitration for Sport

Summary. The article examines the issues of validity of the arbitration agreement in favour of Court of Arbitration for Sport, which are connected with the recognizing and enforcing of the highlighted above arbitral institution's awards by the foreign courts. The bases of jurisdiction of the sports arbitration are argued; the finality of sports arbitral ruling is proved. The scope of arbitration agreement and the legality of the mechanism of arbitration clause' incorporation under international and German law are determined. The influence of the jurisprudence for further formation and development of the legal principles of CAS organization are specified.

Key words: Court of Arbitration for Sport, Swiss Federal Tribunal, German Federal Tribunal, arbitration agreement, sports contract, sports-related dispute, jurisdiction, invalidity of the arbitration agreement, appeal against CAS decision.